

Japanse courtesanes

Het is geen toeval dat de tentoonstelling over de Japanse prentkunst niet in één van onze musea te bewonderen is, maar in het Amsterdamse Van Gogh museum. De schilder was immers zelf een fervent verzamelaar van oosterse prenten en liet er zich graag door inspireren. De meer dan zeventig kunstwerken die je nu kunt bekijken hebben één gemeenschappelijk thema: de Japanse courtesane. Wie zij was en welke rol zij speelde, kun je hier al lezen.

CHRISTINE BUYLE

Edo (het huidige Tokyo), achttiende eeuw. De deuren zwaaien open en iedereen kijkt op. Daar staat ze dan, de beroemde Takao. Ze maakt haar entree als een echte filmster. Geen *glamorous actrice* uit de moderne roddelbladen, maar een echte, klassieke filmdiva. Iedere stap, elke pose is uitgekiend om zoveel

mogelijk indruk te maken. Narren en kruiperige hielenlikkers volgen haar op de voet. Enkele leermeisjes trippelen bedeesd achter haar aan. Takao heeft haar kimono volgens de laatste modetrends over elkaar geslagen. Een tekenaar maakt snel enkele schetsen van de geraffineerde drapering. Takao draagt haar brede *obi* (een gordel) met de knoop op haar buik. Alleen courtesanes doen dat. Iedereen weet dat onder het wit gepoederde gezicht en de kleine, vuurrode mond, een gebruide huid schuilt en dat het kunstmatige taaltje een plat dialect verbergt. Courtesanes zijn nu eenmaal niet de edele dames die ze lijken. Ze doen maar alsof. Maar ze doen het met het talent van echte toneelspeelsters. Mannen zijn bereid het spel mee te spelen, voor véél geld zelfs.

Een courtesane als Takao is geen gewone prostituee. Ze is een *tayu* en behoort tot de hoogste klasse in de Japanse prostitutie. Bij zo'n courtesane gedragen mannen zich als echte heren, als *tsu*. Ze houden zich nauwgezet aan de bordeeletiquette. Dat moet wel, want een *tayu* mag zelf haar klanten uitkiezen en kan zelfs de rijkste koopman weigeren. Wie zich niet aan de regels houdt, staat voor schut. Daarom kopen veel mannen eerst een boekje om te weten hoe ze zich in een bordeel moeten gedragen.

Een courtesane wordt vaak bezocht door invloedrijke mannen, kooplui en kunstenaars, die elkaar de laatste nieuwtjes vertellen. Heel wat klanten gaan nooit met de courtesane naar bed. Als het toch zover komt, is dat pas na veel geheime afspraakjes, stapels liefdesgedichten en ontzettend veel geld. Sommige mannen gaan zelfs zo ver dat ze zich ruïneren voor een courtesane, maar dat vindt iedereen beneden alle peil.

Verliefdheid is uit den boze, want een courtesane blijft tenslotte een vrouw van lichte zeden. In de meeste gevallen is ze de dochter van een eenvoudige boer, die zijn kind van pure armoede moet verkopen. Het meisje komt terecht bij een gevestigde courtesane, die haar vakkennis overdraagt. Wat bezielt die Japanse mannen om zoveel geld uit te geven aan dure courtesanes? In de eerste plaats zoeken ze wat ze thuis tekortkomen, namelijk een elegante, boeiende gesprekspartner. In die tijd - de achttiende eeuw - heeft de gewone huisvrouw haar handen vol aan het huishouden en de kinderen. De echtgenotes zijn ook een beetje wereldvreemd, want ze gaan nauwelijks de deur uit. De meeste vrouwen kunnen zelfs niet lezen en schrijven.

Courtesanes hebben wél een degelijke opleiding gekregen.

Ze kunnen meepraten over onderwerpen die mannen interesseren en kennen de knepen van het *ikebana* (het bloemschikken) en de theeceremonie. Vaak kunnen ze ook nog dansen, musiceren en schilderen. Maar dat is niet alles. In de dure bordelen heerst een aparte sfeer. Alles is geacteerd. De courtesane doet zich voor als een verfijnde schoonheid en eist dat mannen zich als galante heren gedragen. Voor een gewone handelaar of handwerkerman betekent dat heel wat, want zo waant hij zich eventjes belangrijk.

Al die verfijnde maniertjes zijn overgeërfd uit het verleden. De courtesanecultuur is aan het Japanse hof ontstaan in de tiende en elfde eeuw. De prostituees werden toen opgeleid om edellieden aangenaam bezig te houden. Dat galante tintje hebben courtesanes altijd behouden, ook toen hun klanten al lang niet meer van adel waren. Ze leven in een apart wereldje met eigen, strikte regels. Dat wordt nog eens versterkt wanneer in de zestiende eeuw een wet wordt uitgevaardigd, die zegt dat bordelen in aparte wijken moeten liggen. De bekendste plezierwijk in Edo is Yoshiwara ('Het Gelukkige Moeras'), net buiten de stad. De bezoekers moeten eerst over een smalle dijk, zodat ze makkelijker te controleren zijn.

Het hoogtepunt van de courtesanecultuur valt in de achttiende en negentiende eeuw. Intussen hebben nachtclub hostessen en barmeisjes de rol van de courtesanes overgenomen.

Heel wat Japanse schrijvers, prentkunstenaars en musici uit de achttiende en negentiende eeuw zoeken inspiratie bij courtesanes. In de prentkunst zijn de dames zelfs een belangrijk onderwerp. Het zijn bijna nooit prostituees uit de lagere standen die afgebeeld worden, altijd de *tayu*. Dat is niet verwonderlijk: de courtesanes zijn een kunstwerk op zich. Ze steken hun haar op met veel sierspelden, poederen hun gezicht wit en schilderen daarop een heel klein, rood mondje. Hun wenkbrauwen vervangen ze door zwarte lijnen. Vaak plooiën ze hun kimono zo sierlijk, dat ze er de mode mee bepalen.

Wanneer Japan in 1853 zijn grenzen openstelt voor het Westen, ontstaat een levendige belangstelling voor het land van de Rijzende Zon. Heel wat negentiende-eeuwse kunstenaars voelen zich aangetrokken door de exotische cultuur. Ook schilder Vincent van Gogh raakt erdoor in de ban. Hij leest boeken als *Madame Chrysanthème* van Loti, verzamelt Japanse prenten en kopieert sommige ervan. Hoewel hij in 1888 in het Franse Arles aankomt, lijkt zijn werk uit die periode

eerder van Japanse bodem. Hij gebruikt heldere kleuren en schildert oosters aandoende bloesem in korte penseelstreken. Via de Japanse kunst ontdekt Vincent op dat moment een beetje zijn eigen stijl.